

І. П. МОЙСЕЄНКО*Львівський державний університет внутрішніх справ***Н. В. МАГАС****Ю. А. ПОПОВІЧЕНКО***Львівський інститут МАУП*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 3(30), с. 87–91

Розглядаються підходи до оцінки рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання, а також структуризація фінансово-економічної безпеки за видами діяльності суб'єктів господарювання. Пропонується оцінювання рівня економічної безпеки на основі використання оцінок параметрів фінансового потенціалу підприємства.

У сучасних умовах господарювання, коли економіка перебуває в умовах глобальних та інтеграційних процесів, зростання циклічності фінансових криз, невизначеності, зростає роль ефективного оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Теоретичні основи дослідження проблем оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання відображені в роботах таких вчених, як: Г. Я. Аніловська, О. І. Баранівський, Н. А. Грицюк, П. Я. Кравчук, Т. Б. Кузьменко, Л. С. Мартюшева, І. П. Мойсеєнко, В. І. Франчук та ін.

Узагальнюючи дослідження оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання можна виокремити такі невирішені проблеми:

- недостатність методичних розробок, пов'язаних з формуванням комплексу моделей оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання;
- діагностика рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання потребує використання неформалізованих критеріїв та параметрів вимірювання;
- існуючі методи оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання недостатньо повно висвітлюють процедуру вибору найбільш значущих показників економічної безпеки суб'єктів господарювання, використання потенціалу ресурсів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування;

- оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарювання через формування лише інтегрального показника є неточним і узагальненим, оскільки не враховує багатфакторної діяльності суб'єктів господарювання.

В економічній літературі можна віднайти чимало підходів [1–3] до обґрунтування методології економічної безпеки суб'єктів господарювання, але й досі не сформовано загальноновизначеного бачення у цій сфері.

Методику оцінювання рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання визначає керівництво підприємства, виходячи з власного уявлення про проблеми безпеки, стратегічні цілі розвитку.

В економічних дослідженнях виділяють такі основні підходи в оцінюванні рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Індикативний підхід передбачає проводити узагальнюючу оцінку економічної безпеки суб'єктів господарювання на підставі зіставлення граничних (критичних і нормальних) і фактичних значень індикаторів. Як індикатори рівня безпеки суб'єктів господарювання можуть виступати нормовані значення показників, розраховані на базі нормативних (граничних) значень вихідних показників [2, 138–139]. Нормування проводиться щодо значення показника:

$$X_i = \left(\frac{P_{i\phi}}{P_{iH}} \right)^b \quad (1)$$

де $P_{іф}, P_{ін}$ – відповідно фактичні і нормативні значення i -го показника; b – показник ступеня (для показника типу “мінімум” дорівнює 1, для показника типу “максимум” дорівнює -1).

Економіко-математичний підхід передбачає для оцінювання рівня економічної безпеки суб’єктів господарювання ($P_{еб}$) використання такої функціональної залежності [4, 137]:

$$P_{еб} = a_1^* J(x_1) + a_2^* J(x_2) + \dots + a_n^* J(x_n), \quad (2)$$

де x_1, x_2, x_n – показники діяльності суб’єктів господарювання; $J(x_1), J(x_2), \dots, J(x_n)$ – локальні функції залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності суб’єктів господарювання; a_1, a_2, \dots, a_n – коефіцієнти, що відображають значущість кожного показника для забезпечення економічної безпеки суб’єктів господарювання.

Ресурсно-функціональний підхід. Представники ресурсно-функціонального підходу [5, 69] пропонують визначити рівень економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів суб’єктів господарювання за кожною функціональною складовою і пропонують таку формулу розрахунку сукупного критерію економічної безпеки суб’єктів господарювання:

$$\text{СКЕБ} = \sum_{i=1}^n k_i d_i \quad (3)$$

де k_i – значення часткових функціональних критеріїв економічної безпеки суб’єктів господарювання; d_i – питома вага значущості функціональних складових економічної безпеки суб’єктів господарювання, де $\sum_{i=1}^n d_i = 1$; n – кількість функціональних складових економічної безпеки.

Обґрунтуємо необхідність оцінювання рівня економічної безпеки суб’єктів господарювання на основі використання його фінансового потенціалу.

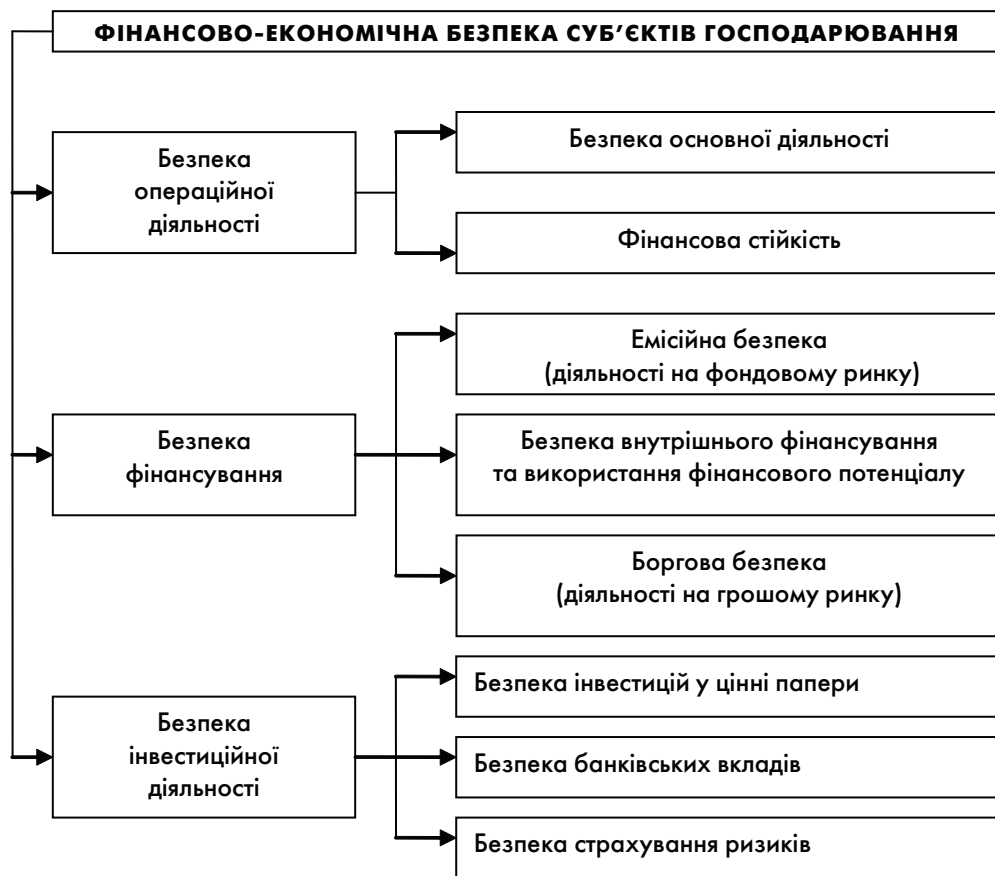
Різновидом економічної безпеки є фінансово-економічна безпека суб’єктів господарювання, яка розглядається як фінансово-економічний стан, що забезпечує захищеність їх інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз і створює необхідні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах на основі використання фінансового потенціалу [3]. Структуризація фінансово-економічної безпеки

за видами діяльності суб’єктів господарювання подана на рисунку.

Використання фінансового потенціалу є одним із найактуальніших завдань формування безпеки суб’єктів господарювання в умовах економічної кризи. Мета дослідження рівня безпеки суб’єктів господарювання на основі використання його фінансового потенціалу полягає у визначенні найприбутковіших напрямів діяльності та скороченні або ліквідації низькоприбуткових. Завдання – на основі поєднання традиційних моделей фінансового аналізу стану діяльності суб’єктів господарювання з принципами аналізу Парето побудувати експрес-методику визначення його фінансового потенціалу. Поєднання цих підходів забезпечує нову якість та комплексність оцінювання рівня фінансової безпеки суб’єктів господарювання та визначення його потенціалу [1].

Фінансовий потенціал суб’єктів господарювання визначає конкурентоспроможність, можливості ділового співробітництва, оцінює наскільки гарантовані економічні інтереси суб’єктів господарювання у фінансовому і виробничому відношенні на основі аналізу ринкових умов зовнішнього середовища функціонування. При цьому для забезпечення певного рівня фінансово-економічної безпеки суб’єктів господарювання ставляться завдання: дати оцінку фінансового стану господарської діяльності на основі вивчення причинно-наслідкового взаємозв’язку між різними показниками виробничої, комерційної і фінансової діяльності; розробити моделі фінансового стану при різноманітних варіантах використання ресурсів; розробити заходи ефективнішого використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансової безпеки суб’єктів господарювання.

Оцінювання фінансового потенціалу суб’єктів господарювання здійснюється за такими етапами: визначення напрямів та об’єктів дослідження (прибуток, продажі, витрати); вибір періоду та напрямку здійснення аналізу; вибір методів оцінювання фінансової стійкості та рівня безпеки; визначення основних факторів діяльності суб’єктів господарювання (зовнішні, внутрішні) та причин відхилень (розрахунок основних причин фіксованих втрат, перевитрат часу та коштів). Методика оцінювання фінансового потенціалу передбачає аналіз джерел фінансування (на основі показників фінансового та виробничого левериджу) та оцінок “точок результативності” за принципом Парето [1].

Структуризація фінансово-економічної безпеки за видами діяльності

Перелік досліджуваних параметрів фінансового стану дає можливість визначити рівень використання фінансового потенціалу на основі використання традиційних методик фінансового аналізу та ідентифікувати його вид: фінансовий потенціал стійкості (показники фінансової стійкості та запасу фінансової стійкості, оборотні кошти, запаси, витрати), фінансовий потенціал ефективності (показники рентабельності активів та капіталу), фінансовий потенціал розвитку (“золоте правило фінансування”, модель росту приростів тощо). Порядок експрес-методики передбачає оцінювання фінансового потенціалу суб’єктів господарювання на основі поєднання можливостей аналізу показників результативності діяльності, дослідження ефективності джерел фінансування та використання активів і капіталу з перевагами прийняття успішних рішень за принципом Парето. При цьому показниками виміру є відносні показники, моделями аналізу — детерміновані моделі факторного аналізу динамічного типу, через те що тільки їх параметри відобра-

жують потенціал приростів показників діяльності підприємства у просторі й часі.

Методика визначення рівня фінансового потенціалу методом експертних оцінок передбачає ранжування рівня потенціалу на високий, середній, низький. Встановлення відповідності зазначених рівнів значенням показників фінансового стану підприємства: коефіцієнту фінансової незалежності; коефіцієнтам ліквідності (загальної, термінової, абсолютної); рентабельності (продаж, активів, капіталу), коефіцієнту автономії [2].

Для визначення й оцінки стану фінансової безпеки суб’єктів господарювання доцільно створити систему моніторингу фінансової безпеки. Визначаючи динаміку основних показників, можливо завчасно визначити фінансовий стан суб’єкта господарювання, виявити можливі небезпеки фінансової безпеки і, як наслідок, напрями стабілізації його поточного стану. Ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин характеризується збалансо-

ваністю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання, населення в цілому, ефективне функціонування соціально-економічної системи і соціальний розвиток [4].

Під час оцінювання поточного рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки аналізують:

- фінансову звітність і результати діяльності (платоспроможність, фінансову незалежність, структуру й використання капіталу та прибутку);
- конкурентний стан суб'єктів господарювання на ринку (частку ринку, якою володіє суб'єкт господарювання, рівень застосовуваних технологій і менеджменту);
- ринок цінних паперів (підприємства-оператори та інвестори цінних паперів, курс акцій і лістинг) [4].

Індикаторами фінансової безпеки господарюючого суб'єкта є граничні значення показників аналізу фінансового стану та фінансової стійкості. Показниками оцінки є: надлишок або нестача власних оборотних засобів, які необхідні для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних із господарською діяльністю суб'єктів господарювання; надлишок або нестача власних оборотних засобів, а також середньорічних і довгострокових кредитів і позик; надлишок або нестача загальної величини оборотних засобів [5].

На підставі зазначених показників виокремлюють п'ять рівнів фінансової безпеки:

- абсолютна фінансова безпека — господарюючому суб'єкту достатньо власних оборотних засобів для функціонування;
- нормальна фінансова безпека — господарюючому суб'єкту практично достатньо власних оборотних засобів;
- нестійкий рівень безпеки — господарюючому суб'єкту недостатньо власних оборотних засобів, також він залучає середньострокові та довгострокові позики і кредити;
- критичний рівень безпеки — суб'єкт господарювання, крім середньострокових та довгострокових позик і кредитів, залучає короткострокові;
- кризовий рівень безпеки — суб'єкт господарювання не може забезпечити фінансуван-

ня своєї діяльності ані власними, ані залученими засобами.

Для вимірювання рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання доцільно застосовувати методи:

- моніторингу основних соціально-економічних показників та зіставлення їх з граничними значеннями;
- аналізу та обробки сценаріїв;
- оптимізації;
- теоретико-ігрові;
- багатовимірного статистичного аналізу;
- теорії штучних нейронних мереж.

Застосування підходів до моделювання фінансової безпеки суб'єктів господарювання має зводитись до отримання інтегрального кількісного показника рівня фінансової безпеки під впливом значної кількості чинників [5].

Описані методи аналізу фінансового потенціалу відображають стабільність фінансового стану господарюючого суб'єкта у довгостроковій перспективі в умовах змін зовнішнього та внутрішнього середовищ та ступінь фінансової незалежності суб'єктів господарювання. Такі оцінки передбачають лише здатність витримувати негативні впливи зовнішнього та внутрішнього середовищ суб'єктів господарювання, однак не передбачають ідентифікації та нейтралізації загроз і ризиків, недопущення реалізації загроз, зменшення небажаних наслідків тощо. Отже, поняття фінансово-економічної безпеки включає визначення запасу фінансової стійкості, але є ширшим за нього і передбачає використання потенціалу як метод підвищення рівня безпеки.

Література

1. Кравчук П. Я. Формування системи корпоративної безпеки підприємства: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 [Ксерокс] / Тернопільський держ. екон. ун-т. — Т., 2006. — 20 с.
2. Козаченко Г. В., Пономарьова В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: Монографія. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.
3. Косянчук Т. Ф., Лук'янова В. В., Майорова Н. І., Швид В. В. Економічна діагностика: Навч. посіб. / За заг. ред. Т. Ф. Косянчук. — Л.: Новий світ. — 2000, 2009. — 452 с.
4. Мойсеєнко І. П., Демчишин М. Я. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб'єктів господарювання // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. Сер. Економічна: Зб. наук. праць / Голов. ред. Р. І. Тринько. — Л., 2010. — Вип. 3. — С. 251–263.

5. Грицюк Н. А. Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства // Проблеми науки. — 2008. — № 6. — С. 31–35.

6. Ареф'єва О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О. В. Ареф'єва,

Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 1. — С. 98–103.

Поєднання моделей використання фінансового потенціалу з принципами аналізу Парето забезпечує комплексність оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Сочетание моделей использования финансового потенциала с принципами анализа Парето обеспечивает комплексность оценки уровня финансово-экономической безопасности предприятия.

The combination of models using financial capacity with the principles of Paretoanalysis provides a comprehensive assessment of the level of financial and enterprise economic safety.

Надійшла 16 травня 2011 р.